

Engin YILMAZ, Edim Bilimine Giriş Kavram-Kuram-Uygulama, 2. baskı, Pegem Akademi Yay., Ankara, 2020, 102 s. ISBN: 978-625-7052-32-0

Dr. Emre KUNDAKÇI

Milli Eğitim Bakanlığı, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, kundakciemre@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Yayın Değerlendirme
Yükleme Tarihi: 02.10.2020
Kabul Tarihi: 12.12.2020
Yayımlanma Tarihi: 30.12.2020
Sayı: 4
Sayfa: 451-455

Article Information: Book Review
Received Date: 02.10.2020
Accepted Date: 12.12.2020
Date Published: 30.12.2020
Volume: 4
Page: 451-455

Atıf / Citation

KUNDAKÇI, E. (2020). Engin YILMAZ, Edim Bilimine Giriş Kavram-Kuram-Uygulama. *International Journal of Filologia*, 3 (4), 451-455.

KUNDAKÇI, E. (2020). Engin YILMAZ, Edim Bilimine Giriş Kavram-Kuram-Uygulama. *International Journal of Filologia*, 3 (4), 451-455.

**Engin YILMAZ, Edim Bilimine Giriş Kavram-Kuram-Uygulama, 2. baskı,
Pegem Akademi Yay., Ankara, 2020, 102 s.**

ISBN: 978-625-7052-32-0

Kökleri dil felsefesine ve genel dil bilime dayanan ve dili sosyal davranış çerçevesinde ele alan edim bilimi (pragmatics), son yıllarda hem dünyada hem Türkiye'de önemi giderek artan bir disiplindir. Farklı araştırma alanlarıyla veri, ilke, terminoloji ve kuram paylaşımı; felsefe, mantık, kültürel antropoloji, etnografi, sosyoloji, bilişsel psikoloji, edebiyat, çeviri bilimi ve iletişim ile etkileşim içinde olmasının yanı sıra kavram ve kuramlarının netleşmemiş, metotlarının henüz belirli bir sistematığe ulaşmamış genç bir bilim olması onu dil bilimin en karmaşık alanı haline getirmiştir. (Yılmaz, 2020: 1)

Türkiye'deki pek çok üniversitede, dil bilimi bölümlerinde edim bilimiyle ilgili dersler verilmektedir ancak yukarıda ifade ettiğimiz karmaşıklığıyla edim bilimi, ona merak duyan ve dil bilimi formasyonuna sahip olmayan araştırmacıların gözünü bir nebze korkutur. Bu çekinişte öğrenmeye nereden başlayacağını bilememenin payı da oldukça büyüktür. Zira bu alandaki çalışmalar, genel itibariyle uygulamaya yönelik yapısıyla disiplinin kavram ve kuramlarına temel seviyeden giriş yapan araştırmacılar için yorucu bir boğuşma alanı görüntüsü sergilemektedir. Engin Yılmaz'ın *Edim Bilimine Giriş Kavram-Kuram-Uygulama* (Yılmaz, 2020) adlı eseri tam olarak bu probleme çözüm bularak var olan boşluğu dolduruyor. Kitap dört ana bölümden oluşmaktadır: Giriş, Kavramsal Çerçeve, Kuramsal Çerçeve ve Sonuç.

Yılmaz, "*Giriş*" (Yılmaz, 2020:1) bölümüne "genç bir bilim alanı" olarak nitelendirilen edim biliminin tanımını; odak noktasını, inceleme alanlarını ve genel metodunu belirtir bir ifadeyle yaparak başlar. Sonrasında alanın kurucu/geliştirici araştırmacıları olarak nitelendirebileceğimiz Grice, Carnap, Morris ve Levinson'ın

edim bilimini tanımlayış ve ele alış farklılıklarını anlamayı kolaylaştıran örneklerle aktarır. "*Edim biliminin (pragmatics) tanımı*" (Yılmaz, 2020: 4) başlığında disiplinin tanımının gelişimi ve araştırmacıların birbirlerinden etkilenişi edim bilimin gelişimini aktarması yönüyle oldukça öğreticidir. "*Edim bilimine tarihsel bakış*" (Yılmaz, 2020: 6) adlı başlıkta alanın süreç içinde kazandığı bilimsel metod yapısalcılık, mantıkçı pozitivizm ve gündelik dil felsefesi ekseninde incelenmektedir. Bu yazının başında da belirttiğimiz üzere edim bilimi çok sayıda disiplinle ve onların alt dallarıyla yakın ilişki içerisinde. "*Edim bilimi ile etkileşim içinde olan disiplinler*" (Yılmaz, 2020: 12) üst başlığında edim biliminin antropoloji, çeviri bilimi, dil bilgisi, dil bilimi, dil felsefesi ve edebiyatla olan ilişkisi müstakil başlıklarda açıklanmaktadır.

"*Kavramsal Çerçeve*" (Yılmaz, 2020:25) bölümünde yazarın, dil bilimin diğer bilimsel disiplin ve düşünce sistemlerine bir armağanı olduğunu ifade ettiği bağlam (Yılmaz, 2020: 25) kavramı ilk başlıkta ele alınmaktadır. "Bağlam, bir sözün içinde yer aldığı dil bilimsel öğeler ile sözün üretilmesi, anlaşılması ve çözümlenmesinde rol oynayan bilişsel, durumsal ve sosyo-kültürel öğeleri kapsar. Bağlamı açıklamak demek, aynı zamanda anlam farklılaşmasını sağlayan dil içi ve dil dışı değişkenleri, paradigmaları, çevresel koşulları aydınlatmak demektir." (Yılmaz, 2020: 25) açıklamasının ardından çeşitli araştırmacıların bağlam tanımları, onların ilişkilendirdikleri kavramlarla beraber (Lyons; çok anlamlılık, Aksan; sözcük ve konu, Erkman-Akerson; metin gibi.) aktarılmış, "anlamsal kod çözme", "anlambilimsel bağlam" ve "sözdizimsel bağlam" kavramları bir örnekle açıklanmıştır. Bu başlık dilde başlıca dört bağlamdan söz edilebileceği söylenerek bunların açıklanmasıyla bitmektedir: Söylemsel (sözel) bağlam, bilişsel bağlam, durumsal bağlam ve sosyo-kültürel bağlam. "*Dile getirilebilirlik ilkesi (experimability principle)*" (Yılmaz, 2020: 29) adlı ikinci başlıkta konuşucunun anlatımı üretiminin mümkün olduğu ancak anlatılmak istenenin mutlak bir biçimde ve istenildiği doğrultuda anlaşılacağı güvencesinin olmadığı dile getirilmekte ve örneklendirilmektedir. "*Düzenlilik*" (Yılmaz, 2020: 31) başlığında insanların dili kullanımındaki düzenli davranma eğilimi, sosyal ve deneysel ortaklıklar ekseninde aktarılır. Bölümün dördüncü başlığı olan "*Edim bilimsel yeti (pragmatic competence)*"da (Yılmaz, 2020: 31) ilk defa Hymes tarafından ortaya atılan ve sosyal geleneği bilmeyi gerektiren "iletişimsel yeti" kavramı Canale ve Swain'in kategorizasyonu ile dört alt başlıkta incelenir: Edim bilimsel yeterlik, söylem yeterliği, stratejik yeterlik, sosyo-dil bilimsel yeterlik. Gerçekte konuşucunun yönettiği sözcüklerin bağlama sağladığı katkıyı gösteren ve sözün bağlamıyla ilgili özelliklerin kodlanışına dair bakış açısıyla onların yorumlanışını açıklayan bir kavram olan "*Gösterim (deixis)*" (Yılmaz, 2020: 32) bu bölümün beşinci başlığını oluşturmaktadır. Kavramın açıklanmasından sonra Levinson'un gösterim konusuna "felsefi yaklaşım" ve "betimleyici yaklaşım" ışığında yaptığı açıklamalar yer alır. Bu bölümde yazar, gösterimi gönderimsel işlevi bakımından tasnif ettikten sonra gösterimin beş türünü açıklar: şahıs gösterimi, uzam gösterimi, zaman gösterimi, söylem gösterimi ve sosyal gösterim. Yazar tarafından edim biliminin en tartışmalı kavramı olarak nitelendirilen ve kavramsal çerçeve bölümünün altıncı başlığını oluşturan "*Önvarsayım (önvarsayıltı) (presupposition)*" (Yılmaz, 2020: 46), mantıktan dil bilime aktarılmıştır. Ön varsayım; konuşucunun sözcüklerden önce, bir durum olduğunu varsaydığı ve sözcüde iddia edilenlerden hareketle mantıksal yürütmelere uygun biçimde takip edilebilen çıkarımlardır. Bu başlıkta kavramla

ilgili tanımlar ve örneklerden sonra araştırmacıların önvarsayım türleri konusunda uzmanlaşmamış oldukları belirtilerek farklı ölçüt ve tasniflerin varlığı ifade edilmektedir. Ardından başlıca önvarsayım türleri sıralanarak örneklerle açıklanır: anlambilimsel önvarsayım, edimibilimsel önvarsayım, gönderimsel (varoluşsal/olgusal) önvarsayım, edimsel önvarsayım, kıyaslamalı önvarsayım, değişim bildiren önvarsayım, sözlüksel önvarsayım, karşıolgusal önvarsayım, yapısal önvarsayım, mantıksal önvarsayım. "*Sezdirim*" (Yılmaz, 2020: 54) başlığında, söz konusu edilen anlam ile kastedilen anlam arasındaki karşıt ilişkinin düşünce tarihindeki yolculuğu hakkında bilgi verildikten sonra bu kavramı ilk ortaya atan Grice'in kavrama yaklaşımı açıklanmaktadır. Ardından Birner, Deleuze, Haugh ve diğer birkaç araştırmacının ilgili tanım ve açıklamaları sıralanarak sezdirim kavramının tanımlanması ve kapsamının belirlenmesi süreci paylaşılır. Daha sonrasında Wayne'in, Grice tarafından kullanılan "sözel sezdirimler" terminolojisine karşı çıkarak ortaya koyduğu "uzlaşımsal (geleneksel) sezdirim (conventional implicature)" ve "konuşmaya dayalı (sözel) sezdirim (conversational implicature)" kavramları örneklerle aktarılır. Bu başlıkta son olarak Grice'in konuşmaya dayalı sezdirimler arasında yaptığı şu ayırım müstakil başlıklarla açıklanmaktadır: "Genelleştirilmiş konuşma sezdirimi (generalized conversational implicature)" ve "Özelleştirilmiş konuşma sezdirimi (particularized conversational implicature)". Kavramsal Çerçeve bölümünün son başlığı olan "*Yerindelik (uygunluk) koşulları (felicity conditions)*"ta (Yılmaz, 2020: 64) öncelikle söz ediminin amacına ulaşması için gerekli koşullar, edimsel eylemin türüne göre beş öbekte toplanarak aktarılır: varsayımsal içerik, hazırlayıcı koşullar, içtenlik koşulları, temel koşullar ve yorum. Ardından Austin'in "yerindelik koşulları" diyerek üç ulama ayırıp altı kural halinde sıraladığı ve sözcelenen cümleyi isabete götüren saikler sıralanır. Bu başlıkta son olarak kültürlerarası iletişim kopukluğu (edimibilimsel başarısızlık) ve edimseller kavramları açıklanmaktadır.

"*Kuramsal Çerçeve*" (Yılmaz, 2020: 69) bölümünde ilk olarak Deidre Wilson ve Dan Sperber tarafından ortaya atılan ve insanların bir iletiden ne anladığına değil bir iletiyi hangi zihinsel süreçler sonucunda anlamlandırdıklarına yoğunlaşan "*bağıntı kuramı (relevance theory)*" (Yılmaz, 2020: 69) ele alınır. Grice'in işbirliği kurallarına dayanan bağıntı kuramına Betty Birner, Howard Jackson ve Peter Stockwell gibi dil bilimcilerin yaklaşımları örneklerle birlikte paylaşıldıktan sonra bağıntı kuramının işbirliği kuramından farklılıkları, çeşitli kavramları ve inceleme metodu açıklanmaktadır. Bağıntı kuramından daha önce açıklanmasının daha uygun olduğunu düşündüğümüz ancak yazar tarafından bu bölümün ikinci başlığı olarak ele alınan "*iş birliği kuramı (cooperative principle)*" (Yılmaz, 2020: 73), konuşanın ve dinleyicinin iletişimi oluşturabilmek adına ortak bir çaba göstermesi gerektiği ilkesine dayanır. İster dostane ister düşmanca bir konuşma olsun kişiler, iletişimin sürdürülebilmesi için işbirliği yapmak zorundadır. Bu başlık, iş birliği ilkesinin "Grice kuralları" olarak da bilinen dört kuralı örneklerle açıklanarak tamamlanır: nicelik (quantity) kuralı, nitelik (quality) kuralı, bağıntı (relevance) kuralı, tarz (manner) kuralı. Kitabın ön sözünde Engin Yılmaz, *Kutadgu Bilig'de Nezaket Stratejileri* (Yılmaz, 2020²) ve *Türkçede İltifat Olgusuna Edimibilimsel Yaklaşım* adlı iki çalışmasının yayınlanma sürecinde olduğunu söyler. Bunlardan ilki yayınlanmıştır. Bu bölümün üçüncü başlığı bu çalışmalarına temel teşkil eden "*nezaket kuramı*" (Yılmaz, 2020: 81)'dir. Bu başlıkta nezaket kuramının temellerinden bahsedilerek giriş yapıldıktan sonra nezaket kavramının çeşitli

araştırmacılar tarafından yapılan tanımları verilmiştir. Daha sonrasında nezaket araştırmalarının tarihinden bahsedilerek nezaket ile ilgili teoriler/çalışmalar kronolojik olarak aktarılır: Lakoff'un nezaket teorisi (1975), Leech'in nezaket teorisi (1983), Brown ve Levinson'un nezaket teorisi (1987) ve Fraser'in nezaket teorisi (1990). Bu bölümün son başlığı 1962 yılında J. L. Austin tarafından ortaya koyulan "söz-eylem kuramı (speech-act theory)" (Yılmaz, 2020: 91)'dir. Austin'in *How to Do Things With Words?* adlı çalışmasında temelleri atılan ve genel olarak "bir şey söylemek, bir şey yapmaktır" tezine dayanan söz-eylem kuramı, konuşucunun dinleyici üzerinde etki yaratma isteğine yoğunlaşır. Kitapta söz-eylem kuramıyla ilgili kavramlar ve tasnifler verilip örneklendirildikten sonra müstakil bir başlıkta söz-eylem fiillerinin sınıflandırılmasına ilişkin ölçütler ve öneriler aktarılmaktadır.

"Sonuç" (Yılmaz, 2020: 97) bölümünde Engin Yılmaz; dil bilimin çeşitli dallarıyla ve diğer birçok sosyal bilimle veri, ilke, kuram, yöntem ve strateji yönlerinden ortaklaşması sebebiyle bazı araştırmacılar tarafından "çöp kutusu" olarak nitelendirilen edim bilim üzerine uygulamalı çalışmaların yanı sıra kuramsal çalışmaların da artırılması gerektiğini ifade eder. Ruh dil bilimi, toplum dil bilimi ve sinir dil bilimini kapsayan dil bilimsel edim bilimi anlamak için öncelikle felsefi edim bilimi anlamının elzem olduğunu vurgular. Disiplinlerarası bakış açısının edim bilimini mikro-edim bilimi, makro-edim bilimi ve meta-edim bilimi olarak üçe ayırdığını ifade ettikten sonra son maddede "kültürlerarası edim bilimi, dillerarası edim bilimi çalışmalarının artmasıyla birlikte edim bilimi araştırmaları, daha geniş alanlara (söylemsel oluşumlara, göstergebilimsel kurgulara, retoriğe, dilin politik kullanımına, anlatı çözümlemelere) doğru genişletilebilir. Ayrıca, bu çalışmalar sonucunda ulaşılabilecek veriler, evrensel bir karakter taşıyabilecektir. Böylelikle bilimin doğası gereği, geçerli ve kabul edilebilir genellemelere erişimin sağlanması mümkün hale gelecektir." (Yılmaz, 2020: 98) diyerek bu çalışmada ulaştığı sonuçları tamamlar.

Kaynakça

- Yılmaz, Engin (2020). Edim Bilimine Giriş Kavram-Kuram-Uygulama, Pegem Akademi Yay., Ankara, 102 s.
- Yılmaz, Engin (2020²). "Kutadgu Bilig'e Edim Bilimsel Bakış: Kutadgu Bilig'de Kullanılan Nezaket Stratejileri", Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), (Haz: İrem Işıl Altun; Ekrem Beyaz), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 1547- 1561.